

**EPIDEMIA DE HOLERĂ
DIN 1831 IN UNGARIA ȘI ARDEAL
DUPĂ ȘTIRI DIN GAZETE
ȘI REVISTE CONTIMPORANE
UNGUREȘTI**

TEZĂ

PENTRU

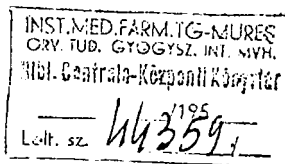
DOCTORAT ÎN MEDICINĂ ȘI CHIRURGIE

PREZENTATĂ ȘI SUSȚINUTĂ IN ZIUA DE 14 APRILIE 1938

DE

TEODOR E. POP

24 MAY 2005

Decan : Domnul Prof. Dr D. Michail

Profesori :

Clinica stomatologică	Dl. Prof. Dr. <i>Aleman I.</i>
Microbiologia	„ „ „ <i>Baroni V.</i>
Fiziologia umană	„ „ „ <i>Benetato Gr.</i>
Istoria medicinei	„ „ „ <i>Bologa V.</i>
Patologia generală și experimentală	„ „ „ <i>Bolez A. M.</i>
Clinica oto-rino-laringologică	„ „ „ <i>Buzoianu Gh.</i>
Istologia și embriologia umană	„ „ „ <i>Drăgoiu I.</i>
Semiologia medicală	„ „ „ <i>Goia I.</i>
Clinica ginecologică și obstetricală	„ „ „ <i>Grigoriu C.</i>
Clinica medicală	„ „ „ <i>Hațieganu I.</i>
Medicina legală	„ „ „ <i>Kernbach M.</i>
Clinica Oftalmologică	„ „ „ <i>Michail D.</i>
Clinica neurologică	„ „ „ <i>Minea I.</i>
Igiena și igiena socială	„ „ „ <i>Moldovan I.</i>
Radiologia medicală	„ „ „ <i>Negru D.</i>
Anatomia descriptivă și topografică	„ „ „ <i>Papilian V.</i>
Clinica chirurgicală	„ „ „ <i>Pop A.</i>
Medicina operatorie	„ „ „ <i>Popoviciu Gh.</i>
Clinica infantilă	„ „ „ <i>Popoviciu Gh.</i>
Farmacologia și farmacognozia (Supl.)	„ „ „ <i>Secăreanu T.</i>
Chimia	„ „ „ <i>Sturza M.</i>
Balneologia	„ „ „ <i>Tătaru C.</i>
Clinica dermatovenerică	„ „ „ <i>Tepeșu E.</i>
Clinica urologică	„ „ „ <i>Vanta I.</i>
Chimia biologică	„ „ „ <i>Urechia C.</i>
Clinica psihiatrică	„ „ „ <i>Vasiliu T.</i>
Anatomia patologică	„ „ „ <i>Dl. Conf. Dr. Bărbulescu N.</i>
Fizica medicală	

Juriul de promoție :

Președinte: Dl. Prof. Dr. V. Bologa.

Membrii: { *Dl. Prof. Dr. M. Sturza.*
 „ „ „ *V. Papilian;*
 „ „ „ *T. Vasiliu.*
 „ „ „ *M. Kernbach.*

Supleant: Dl. Docent Dr. I. Gavrilă.

INTRODUCERE

A crede în viitorul medicinei înseamnă a cerceta trecutul ei: nu vom putea înțelege nici oddă înălțimea la care a ajuns medicina, decât dacă vom cerceta de unde a pornit, care au fost căile, obstacolele ce le-a avut de trecut în decursul vremurilor. Nu va fi deci fără interes orice încercare de a ridica vălul, care acoperă trecutul medicinei.

În teza de față am căutat să fac, un mic istoric al epidemiei din 1831 în Ungaria și Ardeal, pe baza datelor strănse din periodicile nemedicale maghiare din vremea aceea și anume „Haza! és külföldi tudósítások“, care apărea în Pesta. Din acest ziar am scos cele mai multe date referitoare la mersul epidemiei în Ungaria, acest ziar avea un adaus numit „Hasznos mulatságok“, de unde am scos știrile referitoare la concepțiile de atunci asupra patogeniei, evoluției și tratamentului holerei, precum și două poezii scrise în legătură cu pustiirea epidemiei. Deoarece acest periodic n'a apărut decât până la sfârșitul anului 1831, iar știrile asupra epidemiei erau numai din Ungaria, mi s'a părut necesar să consult și ziare sau periodice din Ardeal. Astfel am cules date din „Erdélyi Híradó“, care apărea la Cluj în aceleași condițiuni ca acela din Pesta, dar ziarul acesta și-a suspendat apariția la 1 Iulie 1831 și a reapărut abia la 1 Octombrie 1831. Am cules date din acest ziar până la sfârșitul lunii Martie 1832, când s'a publicat ultima știre, referitoare la epidemia din Ungaria și Ardeal.

Nu am pretenția să expui, în lucrarea prezentă o istorie completă a epidemiei din 1831; totuși prin traducerea și extragerea documentelor vechi, cred că am adus o contribuție la adunarea materialului documentar referitoare la istoria medicinei din veacul al XIX-lea și în special la istoria epidemiei de holeră din 1831. O lucrare viitoare având la dispoziție, aceste documente va și cât se poate de completă.

I. CELE DINTĂI PANDEMII DE HOLERĂ

Istoria pandemiilor cari au cuprins pământul din vremuri inmemorabile, ne-au arătat o succesiune interesantă a celor trei principale boli producătoare de pandemii: pesta, holera și gripa. Pesta băntuia în vechime, pentru ca să culmineze în veacul al XIV-lea d. Ch. și apoi din veacul al XVII-lea să se retragă tot mai mult spre Răsărit, ultima epidemie slabă din ținuturile noastre a fost în 1828—29, dar nu peste mult a trebuit să vie o altă năpastă peste omenire prin intrarea holerei în Europa. Veacul al XIX-lea a fost veacul pandemiilor de holera. Prima pandemie începuse în 1817 în Asia și a ținut până în 1823, dar n'a intrat în Europa; a doua pandemie a început în 1826 și a ținut până în 1838, această a doua pandemie a secerat cele mai multe victime, atât în țara noastră, cât și în toată Europa. După 8 ani de liniște vine a treia pandemie în anul 1846 și ține până în 1855, a patra pandemie a început în 1863 și a ținut până în 1875. În ce privește numărul victimelor, pandemia a patra atinge aproape proporțiunile celei din 1826. A cincea pandemie a băntuit în 1886, iar ultima în 1892—1893. Iată pe scurt istoria pandemiilor de holera. Dacă omenirea a putut să oprească pesta prin ridicarea din mizerie a poporului, a putut medicina să oprească pandemiile de holera prin măsurile pe cari le-a pus la dispoziția popoarelor, a rămas însă dezarmată față de pandemiile de gripă, care și acum, în veacul al XIX-lea, în veacul salturilor gigante al științei, parcurge cu aceeași iuțea pământul ca mai înainte. S'a putut opri holera prin promptitudinea mijloacelor de profilaxie, suntem însă mult mai lenți în aplicarea mijloacelor de profilaxie contra gripei. Trebuie să sperăm însă; căci am reușit să trecem pesta și holera în domeniul istoriei, vom reuși să trecem și pe ultimă — gripa.

II. INCEPUTURILE PANDEMIEI

Țara de baștină a holerei este Bengalia, acolo exista de sute de ani, trecând în celelalte părți ale Asiei, abia în veacul al XVI-lea, al XVII-lea sau al XIII-lea, producând mici epidemii repetate. În țara sa de baștină se numește Morshi și Mor-deshin. La început nu i-s'a dat importanță, dar mai târziu intensificându-se legăturile între popoarele Asiatice și Europene, îmbunătățindu-se căile de comunicație, a dat prilej holii să-și schimbe caracterul local și să producă epidemii și pandemii grave.

Prima pandemie a început, după cum am arătat mai sus, în anul 1817 pe malurile râului Gange și Brahmaputra, pentru a trece în Mezopotamia și de aici în Siria și Palestina; iar înspre Nord în Tiflis, apoi în Baku și apoi în Astrahan. Mai departe n'a putut ajunge, căci a intervenit frigul iernii anului 1823.

În 1826 se pornește din țara sa, de pe malurile râului Gange cea mai mare pandemie din câte a cunoscut istoria. Caravanele au dus-o în Persia în anul 1827; apoi de aci în Orenburg în anul 1829. În 1830 apare în Teheran și de aici se întinde tot mai mult spre Nord, ajungând la Astrahan, valea râului Volga, malurile mării Caspice, în regiunea Donului, de aici în regiunea Niprului, apoi trece în Polonia, sus în Rusia astfel ajunge la granițele Austriei, în Galiția.

III. ȘTIRI DIN GAZETE MAGHIARE CONTIMPORANE

Iată prima știre despre existența holerei dela granițele Galiției:

1. „Budai Ujság“ scrie: Din înalt ordin se aduce la cunoștință generală următoarele: După știri oficiale „Cholera morbus“ a ajuns la hotarele Tarnopolului în orașul Satunov, apoi în comitatul Kamenietz. În orașul Satunov în 18 Dec. au murit câțiva oameni. În Galiția și în circumscripția Tarnopol autoritățile acestor administrațiuni au luat măsuri ca nu cumva boala să treacă în Galiția. Toată informațiunile referitoare la măsurile luate, precum și despre întinderea molimei, vor fi aduse la cunoștință generală la timpul său.“

(Hazai és külföldi tudósítások, Nr. 3, Ianuarie 8, 1831.)

2. Peste o săptămână însă o altă știre sosită din regiunile contaminate, întărește svonul existenței holerei la granițele Galiției: „Publicăm următoarele: pe cale oficială ne vine știrea, că epidemia din orașul Satunov se menține cu aceeași putere: în fiecare zi mor 12—15 oameni. În satul vecin orașului Satunov, Kalahorovka a apărut la o casă boala și a omorât 2 oameni, iar unul e încă bolnav. Casa aceasta, din ordinul autorităților, a fost izolată, satul deasemeni carantinat și au fost trimiși la fața locului medici și alimente. Pentru a fi oprită trecerea morminei din Rusia în Galiția, autoritățile din Galiția au încunștințat autoritățile din Bucovina ca să puie în vigoare contumacia a doua și să ordone formarea unui cordon dealungul granițelor, căci după știrile sosite, au apărut câteva cazuri de holeră și în Basarabia, mai ales în Chișinău. Deoarece amenință pericolul de a pătrunde boala din Galiția în Ungaria, Comisia Regală locală a decis să trimească 2 comisari Regali, cari să ia măsuri de cuviință dealungul granițelor dintre Galiția și Ardeal.“

(Hazar és külföldi tudósítások, Nr. 5. Ianuarie 15, 1831.)

Notă: Au fost numiți: pentru Galiția; contele Majláth Anton, prefectul județului Zemplén, în Ardeal, Maramureș și Bereg a fost numit baronul Perényi Zsigmond. (Rigler, op. cit.) Vom vedea că ultima dispozițiune referitoare la granița dintre Galiția și Ardeal a avut un efect salutar, căci în Ardeal epidemia a apărut mai târziu și a fost mai ușoară, dar nu putem datori aceasta numai măsurilor de pază, ci mai mult configurației geografice care nu permitea o comunicare liberă între cele două provincii; epidemia pătrunzând prin Banat, în Hunedoara și apoi în județul Brașov, din Muntenia.

3. Trecerea epidemiei în Galiția însă n'a putut fi oprită. După satul Kalahorovka apăruse boala și în orașul Hussiatyn din Galiția, unde au murit 6 persoane, după care s'au adus măsuri de apărare și s'au oprit orice raporturi comerciale cu Rusia. „Din alt isvon se anunță, că a apărut holeră și în Podolia și în Volhynia, mai ales în orașul Berdyczov; știrile acestea au făcut ca autoritățile să întreprună orice contact cu Rusia și să închidă și circulația prin Brondin și să ridice un institut de

contumacie. În sfârșit dacă boala s'ar întinde mai departe în Galiția, s'a hotărât deja din cel mai înalt loc. să se tragă un cordon dealungul poalelor Carpaților dinspre Galiția pentru a apăra Ungaria de epidemie.

În Basarabia molima se întinde tot mai mult. Divanul Moldovenesc a hotărât să puie străji dealungul Prutului și a închis orice comunicație cu Basarabia, afară de Sculeni și Lipcani, iar persoanele venite din Rusia să fie supuse la curățire timp de 14 zile prin încarantinare. Se anunță din Huși că la periferia orașului în aceeași casă au murit în decurs de 3 săptămâni 5 persoane, casa precum și periferia au fost încercuite, de altfel în toată Moldova domnește o sănătate deplină."

(Hazai és külföldi tudósítások, Nr. 7, Jan. 22, 1831.)

1. După comunicare din 5 Februarie 1831 holera a cuprins numai 2 circumscripții din apropierea granițelor Rusești: anume în Tarnopol și Czortkov, unde s'au îmbolnăvit mai multe persoane; epidemia a fost în creștere până în 20 Ianuarie, dar după aceea a început să scadă. Totuși condițiunile de atunci erau de așa natură încât în orice moment epidemia putea să se întindă mai departe. Noulata epidemie, lipsa cunoștințelor asupra modului de apărare contra ei, desorientarea completă atât a medicilor, cât și a poporului au ajutat mult la răspândirea bolii. Ordinele pentru luarea măsurilor necesare veneau dela Viena, dar pentruca un ordin să soscască după știrile primite dela fața locului, în condițiunile de comunicație de atunci, trebuiau cel puțin 2 săptămâni, un timp destul de lung pentru a favoriza răspândirea bolii.

5. Cu toată că epidemia se întindea în toată Galiția, se răspândeau știri contradictorii, cari măreau și mai mult haosul și desorientarea: iată ce ne scrie în 11 Februarie „Wiener Zeitung“: „În acest ziar am publicat în 24 și 26 Ianuarie cele mai nouă vești despre holera, venite dela granițele Galiției, cari ne întăresc credința și ne dau siguranța să credem, spre mulțumirea noastră, că aceea boală numită holera și pe care am crezut-o venită din Indiile Răsăritene, nu are nici caracterul epidemic nici caracterul contagios, e numai ceva local sau regional și vine din faptul că anul trecut recolta a fost foarte slabă. Cele mai noi știri sosite din regiunile contaminate, ne asigură,

că în familii mai numeroase nu se îmbolnăvesc mai mult de 1, foarte rar 2 membri, ceilalți rămân sănătoși, cu toate că locuiesc în aceeași cameră. Se bolnăvesc persoanele mai sărace, cari suferă de frig și de alte boli. Bolnavii se vindecă și fără ajutorul medicului, dacă beau lichide calde și pun comprese calde pe pânțele. Medicii, groparii și brancardierii nu primesc boala“.

(*Hasznos mulatságok, vol. I., Nr. 12. pag. 108.*)

6. După un nou comunicat epidemia din circumscripția Tarnopol s'a stins, însă se menține în circumscripția Czortkov.

7. „In toată Moldova domnește sănătate deplină în toate straturile populației. In Basarabia, anume în orașul Chișineu, epidemia a început să scadă, dar în provincie, mai ales în jurul Hotinului, se menține cu aceeași intensitate“.

(*Hasznos mulatságok, Nr. 14. pag. 116.*)

Aceste sunt ultimele informațiuni referitoare la starea epidemiei din timpul iernii, de aici încolo nu aflăm nici o știre despre mersul epidemiei, datorită măsurilor aduse de autorități sau datorită anotimpului rece nefavorabil întinderii epidemiei. De altfel guvernământul a dispus ca să se fie pentru orice eventualitate în toate locurile medicamente îndestulătoare pentru săraci. A trimis medici în Rusia pentru studierea bolii.

8. Abia în 11 Iulie 1831 se amintește din nou despre existența holerei: „Holera, molina năpraznică, care în vremurile noastre lovește neamurile și popoarele, la sfârșitul anului trecut ajunsese din Rusia în apropierea imperiului Austriac. Majestatea Sa Impăratul cu grija Sa Părintească pentru supușii săi chiar atunci a dat ordine necesare, care a oprit pătrunderea bolii în ținuturile noastre atâtăta luni de zile și s'a crezut că epidemia a fost oprită. Dar speranțele acestea s'au stins la începutul lunii Maiu. Din momentul în care epidemia s'a arătat în circumscripțiile dela granița Galiției și s'a întins și spre Lemberg, Majestatea Sa a trimis imediat acolo ordine pentru oprirea întinderii molimei. In acest scop, Majestatea Sa a numit o comisie extraordinară, care să se ocupe numai cu starea sanitară a Galiției. Unind sub o singură președinție, sub aceea a baronului Stutterheim, Feldmarschall Lieutenant și cărmuirea provinciei, cât și comenduirea militară (Gral-Comando), având de-

pline puteri pentru aducerea măsurilor necesare ca în combaterea pestei: contumacia, afumarea de cătră instituții cu acest scop a oamenilor, a obiectelor și scrisorilor, oprindu-se prin aceste invazia holerei în țară. S'au trimis comisii pentru supravegherea sănătății în Ardeal, Ungaria, Silezia și Moravia, cari provincii sunt în vecinătatea Galiției, administrarea acestor institute fiind atribuite de către Majestatea Sa unei Comisii Centrale Sanitare a Curții, care lucrează în Viena și a cărei președinți sunt: Excelența Sa contele Gyulai Ignatz și președintele consiliului de războiu și ministrul de războiu, pe lângă aceștia este Excelența Sa contele Reviczky Adam, cancelarul-șef al Curții Regale Ungare. Comisia Centrală a Curții la care Majestatea Sa a binevoit a chema pe cei mai distinși colaboratori ai Săi, și-a început lucrările și va publica cele mai verosimile știri asupra stării sănătății pentru liniștirea populației“.

(Hazai és külföldi tudósítások, Nr. 47, Iulie 11.)

9—10. Comisia Centrală și-a început activitatea, dând ordine pentru localizarea epidemiei. Așa s'a ordonat ca „în aceea parte a Galiției, unde n'a pătruns încă holera, să se poată face comerț, luându-se măsurile cele mai severe pentru păstrarea sănătății, astfel: 1. Oamenii și mărfurile cari vin din regiuni, unde n'a bănuț holera niciodată, sau de 40 de zile nu s'a ivit nici un caz, nu vor fi opriți din drum, dacă vor dovedi prin scrisori că sunt sănătoși. 2. Oamenii și mărfurile care au venit din regiuni unde holera a bănuț înainte cu 20 de zile, sau în a cărui vecinătate pe o rază de 10 mile persistă încă sau sunt cazuri suspecte, sau în caz când nu sunt destule scrisori de siguranță despre starea sănătății lor, vor fi încarantinați pe timp de 10 zile sau să steie în contumație, adică pe un teritoriu deschis, numit Kenty, din Galiția, situat la granița dintre Moravia și Silezia. De sub dispoziția de mai sus nu sunt scutiți nici curierii și nici conducătorii trăsurilor postale. Dela aceștia vor fi luate scrisorile și actele pentru afumare și vor fi trimise mai departe după curățire. 3. Oamenii și mărfurile cari vin din regiuni bănuțite de holera, sunt obligați să stea încarantinați timp de 40 zile în cap.

Dela aceste dispozițiuni și dela acele cari au dispus tragearea unui cordon dealungul râului Szan, se poate spera că starea

sanitară a Galiției Apusene cu ajutorul lui Dumnezeu să se menșine bună și prin aceasta să se oprească pericolul întinderii bolii în celelalte părți ale Imperiului. În orașul Lemberg s'a organizat spălătorii speciale pentru rufele bolnavilor; populația săracă e ajutată. adunările oprite, afară de serviciile divine“.

Știrile acestea au sosit la Pesta, abia în 25 Iunie 1831 (Nr. 51), iar în 2 Iulie acelaș ziar publică din Viena următoarele știri asupra epidemiei: „După informațiunile oficiale sosite la Comisia Centrală Sanitară a Curții, pustiirea holerei a diminuat mult în regiunea Czortkov și Tarnopol. Orașul Cernăuți e ultimul oraș până la care s'a întins epidemia. În schimb în circumscripțiunile următoare din Galiția: Ilaczow. Kolomea, Stanislau, Brzezau, Stry și Lemberg bântuie și acum cu aceeași intensitate. S'a arătat nu de mult în orașele Przemysl și Jaroslau. Comisia Centrală din aceste motive a hotărât să retragă cordonul de siguranță dela râul Szan până la râul Nizsloka peste localitățile Brzostek, Iaslo și Zmygrad și să instaleze carantine în Pilsno și Dukla. În Ungaria s'au instalat următoarele carantine în apropierea Galiției: la Körösmezö, Sighetul Marmășiei, Beregh Vereczke, Komárnik, județul Sáros și pe granița Galiției la Neumark“.

(*Hazai és külföldi tudósítások, Nr. 1, 2. Iulie 1831.*)

Toate aceste dispozițiuni n'au folosit însă la nimic, căci holera a intrat totuși în Ungaria și anume prin județul Maramureș, adusă de Rutenii de pe granițele Galiției, cari se ocupau cu transportarea sării cu plutele pe Tisa. Aceștia sosind la Tisza-Ujlak în ziua de 13 Iunie 1831. unul dintre ei moare subit, iar ceilalți se îmbolnăvesc și au infectat pe locuitorii din apropiere. Epidemia s'a întins repede, în jurul acestei localități, iar populația înspăimântată a început să fugă de pericolul bolii în toate direcțiile, difuzând astfel și mai repede boala.

11. Iată o știre din 9 Iulie: „După știrea oficială din 7 Iulie s'au arătat totuși îmbolnăviri asemănătoare cu holera cu holera pe amândouă malurile Tisei. Nu sunt cazuri numeroase, dar răspândite în localități diferite. În orașul Szolnok în zilele de 6 și 7 a lunei curente, s'au arătat îmbolnăviri suspecte, cari semănau foarte mult cu enterita orientală cu vărsături, patru

dintre acești bolnavi au murit și în alte părți, așa în Heveș și Egger s'a arătat boala. în prima localitate 2 cazuri, în a doua un caz. Orașul Szolnok a fost închis imediat. Dela Szolnok începând în sus spre Hatvan, Esztergom, Bars s'a tras un gordon de soldați, deci putem spera că după îndeplinirea măsurilor de mai sus. întinderea năpastei va fi oprită, cu atât mai mult că întinderea molimei s'a făcut numai în șesurile de lângă Tisa și Bodrog, dar și acolo numai la o depărtare de 5 mile de aceste râuri. În ziua de 25 Iunie în Czeifalva din județul Bereg, un om care păzea plutele cu sare, a murit repede; acelaș lucru s'a întâmplat în județul Zemplén în zilele de 25 și 26 Iunie în 2 localități, nu departe de Tárkány, murind acolo 3 persoane și tot atunci în Tokay au murit pe neașteptate 7 oameni. Majestatea Sa Împăratul a găsit necesar să ordone cele mai riguroase măsuri contra pericolului prin tragerea unui cordon, începând din Ardeal, pe valea Bereteului, până la Tisa, de aci pe râurile Zagyva și Tarna peste Egger și Miskolcz pe lângă Hernad, întinzându-se până la granița Galiciei după ce a trecut prin Kassa (Košice) și Eperjes. După un ordin mai recent Majestatea Sa ordonă să se tragă cordonul prin Văcz până la râul Vág. De altfel după ancheta unei comisii care a examinat situația la fața locului putem să comunicăm știrea îmbucurătoare, că locuitorii din Szolnok, precum și acei de pe plutele cu sare se bucură de cea mai perfectă sănătate, iar toate măsurile sunt luate nu pentru pericolul prezent, ci pentru eventualitatea unui pericol viitor. În consecință Comisia Sanitară a Curții a ordonat ca până la îndeplinirea tuturor măsurile de combatere din Ungaria să se supravegheze toate mărfurile și oamenii la granițele Moraviei, Stiriei, Austriei, Carniolei: Controlul se execută și asupra scrisorilor venite din Ungaria."

(Huzai és külföldi tudósítások, N. 3, 9 Iulie. 1831.)

12. Așa s'a început epidemia în Ungaria și cu toate intervențiile ulterioare nu s'a mai putut opri; populația, cuprinsă de panică, se refugia, care încotro. Autoritățile au căutat să diminue spaima, publicând știri, liniștitoare față de starea de fapt. Acestea n'aveau nici un efect, după Szolnok, unde numărul îmbolnăvirilor creștea mereu, epidemia începu să se în-

tindă spre Apus, ajungând la Budapesta în 14 Iulie; „în Iulie 14 și 15, în Pesta; s'au întâmplat 2 morți subite, s'a luat măsurile cele mai aprige, pentru a stabili cauza morții și să se aducă la cunoștința publică pentru calmarea spiritelor.“

(Hazai és külföldi tudósítások. Nr. 5, 16. Iulie, 1831.)

13 În acelaș număr al ziarului găsim o știre din Satu-Mare „Din Opályi se anunță că moșierii și funcționarii acestei localități s'au adunat în ziua de 3 a lunii curente, din dragoste izvorâtă din inimă curată pentru supușii lor: au discutat despre eventualitatea opririi acestei periculoase epidemii, care spre lauda lui Dumnezeu încă n'a pătruns în locurile noastre. Au hotărât. să se aducă. pe cheltuiala lor proprie. clorură de var. care este un medicament eficace de apărare, pentru populația săracă gratuit, pentru oamenii avuți cu obligația ca la momentul oportun să plătească costul medicamentului respectiv. Acest medicament va fi purtat cusut într'o cărpă și legat de gât de către bătrâni, tineri, copii și femei. ca să se oprească intrarea aerului stricat în corp. Pe lângă acestea trebuie să se spuie supușilor ca să trăiască moderat. în ce privește mâncarea și beutura. Prin astfel de măsuri preventive, izvorâte din dragoste, părintească, vreau să menție starea îmbucurătoare a iobagilor; a căror soartă o au în toldeauna la inimă, chiar în timpurile acestea, când omenirea este amenințată de un mare pericol și pustiire.“

Așa s'a întâmplat în toată părțile, unde băntuia holera. Populația săracă primea gratuit mâncare dela moșieri, primeau mai ales supă „Rumford“, o combinație de diferite făinuri și plante cu puțină carne, despre care se credea că apără de boală. Inafară de moșieri, preoții și mai ales călugării, dădeau din casa de bani a mănăstirilor, sume pentru cumpărarea medicamentelor și alimentelor, precum și pentru plata lefurilor medicilor și chirurgilor. Acestea din urmă fiind puțin la număr, nu puteau da un ajutor eficace, dar ce ajutor se puteau să dea când singurele medicamente pe atunci erau bizmutul și camforul?

14. Am găsit foarte puține știri, referitoare la epidemiile din alte țări, mai ales din Moldova. Iată însă o știre publicat

în 16 Iulie în „Hazai és külföldi tudósítások“: „Iași 13 Iunie.“ În Moldova holera produce o pustiire îngrozitoare. În Iași în 10 Iunie au murit 95, a doua zi 125, în a treia 145 de oameni. Știrea de mai sus e scrisă de Dr. Farnetti, care însuși a fost bolnav. După știri plecate în 17 Iunie din Iași, molima este mereu în creștere, în fiecare zi mor cam 300 de persoane, ceea ce a determinat guvernământul să facă apel la populație ca să părăsească orașul și să meargă pe câmpie. După știrile sosite mai târziu, starea este și mai gravă, căci pe lângă holeră a apărut și pesta. Numărul morților e așa de mare, încât cei vii nu-i pot îngropa. S'a produs un incendiu mare în oraș, care n'a putut fi stins atunci când a plecat poșta.“

„Tot din Moldova se comunică ziarului „Oest. Beobachter“ din Iulie 19 că după știrile anterioare, prin cari se spunea că pe lângă holeră și pesta ar mări pustiirea, din norocire s'au dovedit a fi false. Știrea aceasta a pornit dela un oarecare om, care văzând 3 bolnavi cuprinși de „febră putridă“ ar fi observat pe ei simptome de pestă, dar după o examinare mai amănunțită s'a dovedit neadevărată; în ceea ce privește holera, după știrea din ziua de 7 Iulie, în 2 Iulie numărul morților a fost de 12, în 3 Iulie de 11, în 4 Iulie de 24, în 5, 6 și 7 Iulie de 14 oameni. S'au îmbolnăvit mai ales oameni săraci în special cvreii și țiganii.“

(*Hazai és külföldi tudósítások, Nr. 8, 27 Iulie, 1831.*)

15. În 40 de zile epidemia a atins în Ungaria malurile Dunării după cum ne arată o publicație din 30 Iulie 1831: „În Viena s'au publicat spre știrea tuturor acele ordine cari au de scop să oprească pătrunderea holerei în provinciile Austriace și în special în Viena: în acest scop în afară de cordoanele duble care s'au tras dealungul malului drept a Dunării și dealungul graniței Ungariei spre Austria s'au luat măsuri pentru apărarea orașului Viena.“

(*Hazai és külföldi tudósítások, Nr. 9, 29 Iulie, 1831.*)

16. „Tot din Viena se anunță că din cauza îmbolnăvirilor produse pe malul stâng al Dunării, Comisia Centrală Sanitară a hotărât pentru o mai mare siguranță ca orice persoană sau

marfă venită din Ungaria. prin cordonul care trece la granița înspre Ungaria, să fie supusă la o încarantinare de 20 de zile“.

(Hazai és külföldi tudósítások, 3 August, 1831.)

Dela data de 3 August până la sfârșitul epidemiei, în toate ziarele din Ungaria apăreau știri oficiale asupra stării sanitare: se arată numărul comitatelor (Törvényhatóság) în cari a pătruns epidemia, apoi numărul bolnavilor, numărul morților, numărul celor vindecați și în sfârșit numărul celor în tratament. Astfel ne putem alcătui o icoană fidelă despre întinderea, iuțea răspândirii și gravitatea epidemiei. Invaziunea s'a produs foarte repede dela 13 Iunie și până în 3 August s'au produs zeci de mii de îmbolnăviri, de altfel numărul îmbolnăvirilor era desigur mult mai mare căci nu toți bolnavii au fost socotiți holerici, apoi mulți au trecut prin boală fără să prezinte simptome alarmante, totuși vom observa o oarecare exactitudine, cel puțin în enumerarea localităților contaminate.

17. Voi reproduce aici prima publicație de acest fel: „Despre starea sanitară se publică din cel mai înalt loc următoarea știre oficială: în 5 August 1831, publicația Nr. 21689. În Iunie 13 a. intrat holera în țara noastră, până azi, după știre oficială, au fost cuprinse 33 comitate: Szabolcs, Satu-Mare, Zemplén, Sáros, orașul Bártfa, Turocz, Heves, Maramureș, Abauj, Bereg-Borsod; Jász Kun, Esztergom, Fehér, Pest, Trencsin, Debreczen; Komárom, Békés, Ungvár, Csongrád, Nográd, Hajdu, Szeged; Gömör; Buda; Lipto; Torna, Torontal, Kassa (Kosice). S'au îmbolnăvit în total 11987 de oameni, dintre aceștia au murit 4876, s'au vindecat 1423 și au rămas în tratament 5688.“

(Hazai és külföldi tudósítások, 6 August, 1831.)

18. În numărul 13 al ziarului „Hazai és külföldi tudósítások din 13 August 1831“ aflăm următoarea publicație: „Din cauza epidemiei din țară nu s'au ținut târguri de țară în anul acesta. Nu este acum târg de Sft. Maria la Debrețin, nu va fi la Pesta în ziua de Sft. Ioan, Maestătea Sa Impăratul după decretul din ziua de 6 August a binevoit a dispune ca judecata din zilele Sft. Ștefan (sub Termino generalium Judiciorum S.

Stephani) din cauza împrejurărilor triste de astăzi: din cauza holerei, să nu se fie în anul acesta.“

19. „Știre oficială despre starea sanitară din ziua de 12 August: Urmele epidemiei s'au arătat în 43 de județe și orașe, la cele din publicația anterioară se mai adaugă: Bâts, Pozsony, Győr, Szepes, Arad, Torna; orașele: Zolyom, Therezianopoly; Győr.

După o nouă știre numărul județelor și orașelor s'a ridicat la 53, astfel: Baranya, Hont, Moson, Veröcz. Veszprém. În total 532 de localități, numărul celor îmbolnăviți până acum se ridică la 35412. dintre aceștia 6078 s'au vindecat, 16887 au murit, în tratament sunt 12377. Buda, August 16, 1831.“

(Hazai és külföldi tudósítások, 17 August, Nr. 14, 1831.)

20. Tot în acelaș ziar un colaborator ne scrie din Losoncz: „Când am plecat din Nograd în ziua de 5 August, într'adevăr spuneam că întru în gura inclimei. Târgul B. este închis de mult, căci holera a fost adusă acolo de un husar. În Kassa (Kosice) morții nu se mai îngroapă cum se cuvine, ci îi aruncă într'o groapă și toarnă var peste ei. Orașul nostru este închis, dar acest lucru n'are nici un rost, căci boala poate fi dusă și de muște.“

21. „Boala s'a răspândit în 54 județe și orașe, în total 560 de localități. S'au îmbolnăvit 44397, s'au vindecat 7555, au murit 21933, sunt 14909 în tratament. Buda, în 18 August, 1831.“

(Hazai és külföldi tudósítások, No. 15, 20 Aug., 1831.)

22. În acelaș ziar se publică următoarele: „Din ordinul M. S. Împăratul dacă prin nici un mijloc nu s'ar putea opri intrarea bolii în capitală, atunci Familia Regală se va muta în castelele Schönbrunn și Belvedere.“

23. Hazai és külföldi tudósítások din 24 August 1831, Nr. 16 publică știrea îmbucurătoare, că „epidemia începe să scadă în orașele noastre locuitorii închiși în orașele lor încep să se apropie unul de altul fără teamă, iar comerțul începe să reinvie.“ S'a făcut deci aici o mare greșală, căci ridicând și se carantina, care până acum a ținut în loc epidemia, s'a ușurat mult difuzarea bolii.

24. Rezultatul ni-l arată publicația uraștoare: „Până în prezent holera bântuie în 62 de județe și orașe, după cum urmează: Abauj, Székes-Fehérvár, Arad, Báts. Baranya. Bars, Békés; Bereg; Bihar; Borsod; Komárom, Csongrád, Gömör, Heves, Honl, Györ, Krasso, Lipto, Maramureș, Moson, Nográd, Pest; Poson; Sáros; Szepes; Esztergom. Somogy, Szabolcs, Satu-Mare, Timiș, Turocz, Tolna, Torna, Torontal. Trentsin; Ugolsa; Ungvár; Veszprém; Veröcze, Zemplén, Zolyom. Teritoriile Csajkás, Jász, Kun. Orașele: Hajdu, Székes-Fehérvár. Bártfa, Bazin; Brezno-Bánya. Buda, Kassa. Komárom, Debreczen Györ, Késmárk; Therezinanopoly, Ujvidék, Pest, Satu-Mare, Szatmár-Némethi, Esztergom; Szeged, Timișoara, Zolyom. În total 764 de localități 64080 de îmbolnăviri dintre cari s'au vindecat 10569, au murit 33223; 21288 sunt în tratament. Buda, 23 August, 1831.“

(Hazai és külföldi tudósítások, Nr. 16, 24 Aug. 1831.)

25. „Epidemia a apărut în 66 județe și localități, la cele din publicația de mai înainte se adaugă: Késmárk, Eperjes, Beszterce-Bánya, Szabadka, în total 856 localități 82740 de îmbolnăviri dintre cari 17515 vindecări, 41632 de morți sub tratament au rămas 23593. Buda, 26 August 1831“. (Hazai és külföldi tudósítások Nr. 17, 27 Aug. 1831).

26. „După publicația cu Nr. 23708, până în ziua de azi 30 August epidemia bântuie în 72 de județe și orașe. La cele din publicația anterioară se adaugă: Árva Csanád, Nyitra, Szentgyörgy, Nagy-Szombat, Modor, Korpona. În total 1388 de localități cu 111960 de îmbolnăviri dintre acestea s'au vindecat 26306, au murit 56008 și sunt sub tratament 29646.“

(Hazai és külföldi tudósítások, Nr. 18, 31 Aug. 1831.)

27. „Până în ziua de 2 Sept. epidemia a atins 73 de județe și orașe: mai nou s'a contaminat orașul Lölse. În total sunt 1464 localități contaminate, 124474 de îmbolnăviri, 34522 s'au vindecat, au murit 62280, în tratament sunt 27672.“

28. „În Pesta cu toate măsurile luate de autorități, epidemia apărută în ziua de 14 Iulie până în 31 August a făcut 2187 de victime, dintre cari au murit 1388 și s'au vindecat 702, în tratament sunt 95.“

(Hazai és külföldi tudósítások, 7 Septembrie, 1831. Nr. 20.)

29. „Până în ziua de 9 Septembrie epidemia a atins 74 de comitate, dintre cari și județul Sopron. În total sunt 1592 de localități contaminate cu 150767 de îmbolnăviri, 44775 de vindecări, 71256 de morți, 34736 în tratament.“

(*Hazai és külföldi tudósítások, Nr. 21, Sept. 10, 1831.*)

30. „După ultimele știri epidemia a atins 78 de administrații; în total 1801 localități, mai nou Kisszeben, Körmöztz, Eszék și regiunile grănicerești ale Banatului. În total au fost 187495 de îmbolnăviri, 87475 morți și 39862 în tratament.“

(*Hazai és külföldi tudósítások, Nr. 22, Sept. 14, 1831.*)

31. În Viena holera a apărut în ziua de 31 August; până în Sept. 15 au murit 74 de oameni. „După știri oficiale până în ziua de 20 Septembrie 1831 epidemia băntuie în 80 de județe și orașe. Mai nou au fost atinse județul Zala și orașul Pozsony. În total există 2269 de localități, s'au îmbolnăvit 232580 de oameni, s'au vindecat 80699, au murit 109264 și în tratament sunt 42617.“

(*Hazai és külföldi tudósítások, Nr. 25, Sept. 24.*)

32. „În ziua de 24 Sept. epidemia de holeră din Pesta s'a stins, comerțul a început să revie, oamenii încep să râsufle ușurați, au început să meargă la biserică și la alte adunări. Spitalele se golesc, bolnavii sunt cercetați fără teamă și mulțumită Cerului, molima pustiitoare a dispărut cu totul. Comisia sanitară locală se desființează“. (*După însemnările lui Patochits József din adănsul special la Nemzeti Ujság din ziua de 24 Sept. 1831.*)

33. În toată țara epidemia își pierde tot mai mult violența, din toate părțile se anunță scăderea îmbolnăvirilor, dar întinderea epidemiei nu e oprită. La Pesta în ziua de 1 Oct. s'a ținut un parastas pentru cei morți de holeră, iar a doua zi s'a ținut un Teceum pentru bucuria încetării epidemiei.“

(*Hazai és külföldi tudósítások, Nr. 27, Oct. 1, 1831.*)

34. „Publicația oficială despre starea epidemiei în Oct. 11. 1831 ne arată: în total sunt atinse 2909 de localități, cu 318628

de îmbolnăviri, dintre cari 133691 de vindecări și 142676 de morți, au rămas în tratament 41761“.

(Hazai és külföldi tudósítások, Nr. 30, în 12 Oct. 1831.)

Văzându-se că orice măsură de prevenție pentru oprirea epidemiei, s'a dovedit fără de nici un rezultat, s'a ridicat cordonul care exista între Silezia, Galiția și Ungaria până jos la Dunăre în ziua de 16 Octombrie. Deasemenea s'a ridicat cordonul dintre Ungaria și Austria de Jos în ziua de 15 Octombrie, trecerea călătorilor și mărfurilor făcându-se de aici înainte fără nici un control medical.

35. În Hazai és Külföldi tudósítások din 26 Octombrie 1831, Nr. 34, găsim o știre referitoare la epidemia din județul Satu-Mare: „Se anunță că apărând holera în județul nostru în ziua de 21 Iunie, a atins 35 de comune și a bătuit până în ziua de 12 Septembrie. În fiecare localitate a persistat cam 30—40 de zile. În total s'au îmbolnăvit 1381 de persoane, dintre cari au murit 630. În regiunea muntoasă și deluroasă nu s'a observat îmbolnăviri, deasemenea nici acolo, unde malaria (frigurile) a pustiit mai groaznic ca ori când“.

36. „Despre starea epidemiei din Bilhor în ziua de 18 Noembrie 1831 se scrie următoarele: „Holera în vara trecută a impresurat județul nostru și cu toate că județul nostru, în ce privește întinderea e cel mai mare din țară. Din grija lui Dumnezeu și din grija superiorilor acestui județ, mai ales a domnului Szomfory Imre vice-comitele județului, putem spune, că întreg județul a fost apărat de boală; dacă privim pârdele celorlalte județe din jur. În județul nostru epidemia a existat numai în 12 localități și au murit numai 650 de oameni din 400 mii de locuitori câți are județul nostru. În ziua de 24 Noembrie se vor ține mari slujbe pentru preamărirea Domnului“.

(Hazai és külföldi tudósítások, Nr. 42, 23 Nov. 1831.)

Totuși nu putea fi vorba de o stingere a epidemiei. Cu toate că se apropia un anotimp mai friguros, în luna Octombrie s'au îmbolnăvit încă 100 de mii de persoane, ceace arată o perzistență a holerei în multe locuri.

37. Astfel în Erdélyi Híradó din 19 Nov. 1831, Nr. 14 se

scrie: „După Budai Németh Ujság până în 7 Noiembrie holera a bătut în 84 de administrații și anume: în 3745 de localități. S-au îmbolnăvit în total 421521 de persoane, s-au vindecat 204035, au murit 183163 și sunt sub tratament 34273, epidemia s'a stins în 1515 localități și sunt 18 localități nou atinse.“

38. Mai târziu același ziar cu nr. 18 din 3 Dec. 1831 publică: „Holera din Ungaria bătut în 89 de administrații, în total în 3846 localități, s-au îmbolnăvit 453330 de persoane, s-au vindecat 215464, au murit 187998 și sunt în tratament 31868. S'a stins epidemia în 1728 de localități; sunt 25 de localități nou contaminate.“

39. Numărul 22 din Decembrie 17 al aceluiași ziar publică: epidemia s'a întins în județele dela marginea Croației deja în 11 Nov. Până în 6 Decembrie în total sunt 90 de administrații contaminate, cu 4007 localități, s-au îmbolnăvit 453764 de oameni, s-au vindecat 227621, au murit 195659 și sunt sub tratament 30464, în total a dispărut epidemia în 1939 de localități, sunt 29 localități nou contaminate și 123 de localități, unde boala a reapărut din nou.“

40. În numărul 24 din Decembrie 24, 1831 al aceluiași ziar avem următoarea statistică: Până în ziua de 13 Decembrie 1831 holera a atins 90 de administrații, 4012 localități cu 455377 de îmbolnăviri, sunt 229145 vindecați, 196652 de morți, 2958 în tratament, a dispărut epidemia în 2039 de localități, a reapărut a doua oară în 125 de localități.“

41. Iar în ultimul număr al anului 1831 din 31 Decembrie, Erdélyi Híradó publică următorul tablou: „În Ungaria holera a bătut până în 20 Decembrie în 90 de administrații, în total în 4017 localități cu 455954 de îmbolnăviri, 237339 de vindecați, 196837 morți, în tratament sunt 21778. S'a stins epidemia în 2153 localități.“

42. Ultima publicație de acest fel o avem în Erdélyi Híradó Nr. 20, din 10 Martie 1832: „Din Buda: după știri oficiale au fost contaminate 4800 de localități până în 28 Februarie. s-au îmbolnăvit 526096 de oameni, s-au vindecat 225022, au murit 292,249, sub tratament sunt 8825.“

43. După statisticele ulterioare se constată că în Ungaria au fost atinse de epidemie 48 de județe, 6 circumscripții și 37

orașe libere. S'au îmbolnăvit în total 536517 de oameni; dintre aceștia s'au vindecat 298876 și au murit 237641. Dintre județele unde epidemia a fost mai gravă sunt:

Abauj	250	sate,	27149	îmbolnăviri,	112179	morți
Bars	121	„	5547	„	2614	„
Borsod	161	„	15677	„	6964	„
Heves	103	„	17568	„	7387	„
Lipto	128	„	12494	„	4508	„
Nograd	201	„	15062	„	6359	„
Nyitra	437	„	51620	„	22899	„
Pest	130	„	19678	„	10016	„
Pozsony	214	„	39385	„	14587	„
Sáros	368	„	21280	„	10581	„
Szepes	133	„	12323	„	5702	„
Torontal	151	„	17583	„	7526	„
Trencsén	273	„	20559	„	8880	„
Zemplén	320	„	40439	„	18072	„

(Rigler, op. cit.)

Din statistica de mai sus rezultă că cele mai contaminate județe au fost cele dinspre malul drept al Tisei, cele de pe malul stâng afară de județul Torontal, au suferit mai puțin; e de remarcat aceasta difuziune a pandemiei spre Apus.

IV. CONCEPȚIA, ETIOLOGIA ȘI TRATAMENTUL HOLEREI DIN 1831, DUPĂ GAZETE ȘI DUPĂ REV. MEDICALE MAGHIARE CONTIMPORANE

Medicii și în general populația întreagă au fost surprinși de aceasta nouă maladie, despre a cărei simptome nimeni nu cunoștea încă nimic; doar numai din anumite știri vagi, despre existența unei maladii contagioase din India orientală, care se manifestă prin vărsături bilioase. Mai ales medicii nu știau unde se claseze boala. Cei mai mulți susțineau, că boala este o miasmă. Voi reda aici câteva din tratamentele cu cari medicii de atunci au încercat să vindece holera.

1. *In Hazai és külföldi tudósítások, vol. II, Nr. 1, din Iulie 2, 1831:* „Dr. Leo din Viena preconizează un nou tratament pentru bolnavii de holeră, anume doi bismut 3 grane amestecat cu zahăr, apoi face fricțiuni bolnavului cu liniment cald pe extremități. Acest liniment se prepară din 1 uncie Liquoris amonii causticii, 6 uncii Spiritus anglicae compoziti. Unețiunile se fac de mai multe ori pe zi, după caz putem să continuăm chiar 48 de ore. Dr. Leo se mândrește că în spitalul militar Kreminski în decurs de 2 săptămâni n'a murit nici un bolnav, în schimb după 5 zile de boală toți s'au vindecat. El cere domnilor medici să nu-și piardă cumpătul și să nu deie altceva decât bismut, tot atunci preconizează ca toate administrațiile îndelungate să facă comenzi la timp ca să aibă destul din acest profertin.“

2. De fapt mult timp bismutul trecea drept tratament specific în holeră, până ce în Sept. 18, nu se știe din ce cauză, printr'un ordin al M. S. Impăratul, Magisterum Bismuthi s'a arătat drept un medicament periculos și a fost oprit să se mai întrebuițeze.

(*Erdélyi Hiradó, Nr. 2. Octombrie 8, 1831.*)

3. Un alt tratament mai mult empiric îl preconizează Josa Ștefan, primmedicul județului Szabolcs. El constă în a lăsa sânge bolnavului sau a i-se pune lipitori, apoi de a da să bea vin fiert atât bolnavului cât și celorlalți membrii ai familiei; apoi să se ție picioarele bolnavului în vin cald și să se frece extremitățile cu cârpe înmuiate în vin cald. Se pot lua urzici cu cari să se lovească extremitățile, acest lucru se poate face alternativ cu fricțiunile. În cameră se pun oale cu vin fiert, care dă un efect mai bun ca clorura de var. Medicii pot prescrie opiu, dar aceasta să nu se deie pe mâna neștiutorilor. Se poate da Laudanum liquidum Sydenhami 10—12 picături, tot la jumătate de oră de 2—3 ori pe zi. Pentru extremitățile paralizate se preconizează a se pune o grămadă de furnici de pădure, pișcătura năpraznică și lichidul înșepător se iasă din ele, readuc viața și senzibilitatea în acele membre. Sânge nu se va lăsa decât la bolnavii cu prea mult sânge sau cari au febră.

(*Hasznos mulatságok, Nr. 16, 24 August, pag. 121.*)

4. În Lemberg s'a recurs la un mod de apărare interesant: punând pe abdomen un brâu de piele lat de 6 degete, lung de 12 degete, dinăuntru căptușit cu colofoniu alb (Föhrenharz); apoi în fiecare dimineață se dă la interior 2—3 picături oleu de camomilă în apă caldă, se dă mai ales la acea cari îngrijește de bolnavi.

(*Hasznos mulatságok, Nr. 15, Aug. 20. 1831.*)

5. În Dantzig autoritățile au interzis poporului să mănânce mâncări acrite și fructe necoapte sau verdețuri, deasemenea să nu beie beuturi reci, lapte gras și lapte bătut, căci toate acestea agravează boala.

(*Hasznos mulatságok, Nr. 15, Aug. 20, 1831.*)

6. Asupra etiologiei holerei, nu se știa nimic pozitiv, se răspândeau veșli contradictorii de către unii, cari apoi să fie criticate de alții; unul spunea că cutremurile de pământ sunt cauzatoarele holerei, pentruca un altul să-i facă o critică aspră și să susție în schimb că e vorba de electricitatea care există în atmosferă și care ar influența respirația. În anii în care sunt tunete puține, care au rolul să curețe aerul, vor fi cele mai multe epidemii și morți subite. De altfel în Egipt unde nu se aud nici odată tunete, sunt cele mai multe epidemii. Și la noi în ultimii 3 ani au fost mai puține furtuni ca altă dată, deci fluidul electricității este mai puțin în aer. Acest fluid se află mai mult strâns acum în interiorul pământului, producând cutremure.

(*Hasznos mulatságok, vol. II, Nr. 23, Sept. 17, pag. 180.*)

7. Dr. Hahnemann din Köthen recomandă contra holerei camforul, care în orice doză s'ar da, nu prezintă primejdie pentru bolnavi. Mai are efectul, că omoară animalele inferioare mici, prin gazul eliberat. Și în cazul acesta e vorba de niște miasme cari plutesc în aer și se depun pe piele și pe haine și astfel se transmit dela om la om. Se dă la interior, se fac fricțiuni și se lasă în cameră să se evaporeze cât mai mult. Dr. Hahnemann încheie, spunând că prin metoda lui, nici un bolnav nu va muri“.

(*Hasznos mulatságok, vol. II, Nr. 6. pag. 42.*)

8. Tot așa de încurcate erau concepțiile asupra evoluției și contagiozității bolii. Se punea întrebarea „dacă holera, atinge pe cineva numai odată ca pesta, variola sau orice boală contagioasă, sau poate să revină ca malariala după împrejurări, cu mai mică, sau mai mare intensitate. Atât știm că cel vindecat rău (incomplet), poate să recadă — să recidiveze —, dar aceasta nu e așa de periculoasă. Spre linișterea oamenilor putem spune că cine a trecut prin boală, n'o mai poate căpăta a doua oară“. Nu știu medicii ce nume să-i dea aceste maladii. Cei mai mulți au tradus din nemțește cuvântul „Brechruhr“ (diaree cu vărsături), motivând că prin numele acesta nu vor speria poporul ca prin acel nume îngrozitor „holera“. Inșiși Indochinezii numesc o boală periculoasă care o moară în fiecare zi 30—40 de oameni într'o localitate: „mordeksini“, iar o altă boală „tsarhi“ = vărsătură. De fapt chole pe grecește înseamnă bilă sau după Dr. Steuer acest nume s'ar găsi în cartea lui Moise c. 5, 28 R, versul 59, unde se vorbește de holera = boală rea. (Orvosi Tár).

(Din: *Hasznos mulatságok, Nr. 16, pag. 121.*)

10. Cătră sfârșitul epidemiei în revista „Orvosi Tár“ s'au publicat o serie de chestiuni asupra holerei. Astfel Dr. Schordann Sigismund face o comunicare despre contagiozitatea epidemiei, unde spune că holera nu e contagioasă, apoi vorbește despre susceptibilitatea de a primi boala, spunând că omul din când în când, datorită influențelor externe și interne, primește o dispoziție specială, în care o mică greșală în viața de toate zilele este o scântee, care poate declanșa boala. Reținerile sunt periculoase, dar mai ales dacă apare în scurt timp după boală. Despre medicamente: „În contra bolii nu sunt medicamente preventive, dar totuși sunt convins, că înafară de anumite cauze externe, pe lângă o grijă deosebită, omul se poate apăra de boală. Voiu da aici câteva indicațiuni, pe cari ori cine le poate urma:

- a) Orice frică să fie de parte de noi, să ne păzim de orice supărare mai mare.
- b) Să ne îngrijim de curățenia aerului.
- c) Răceala trebuie să o înconjurăm prin orice modalitate.

d) Să ținem măsură în băutura și mâncare.

e) În somn, veghe, muncă spirituală și fizică e bine să ținem o cale mijlocie.

f) Orice stare rea nu trebuie s'o primim nepăsători, mai ales orice deranj în digestie.

(*Hasznos mulatságok* Nr. 28, 5 Oct. 1831.)

Omenirea însă ori de câte ori e atinsă de primejdii mari, de primejdii a căror evitare prin mijloacele sale materiale nu le poate ajunge, caută să ceară ajutorul ființelor supranaturale dela care așteaptă mântuirea. Pe atunci, când populația așteptând scăpare dela autorități și medici, se vedea cum se sting din viață atâția oameni, fără ca aceștia să le poată sta în ajutor și-a pierdut orice credință în mijloacele de profilaxie și tratament și s'a întors spre veșnica speranță, spre Dumnezeuire.

Iată aici 2 poezii pentru preaslăvirea Domnului, atunci când holera a încetat:

11. Din: *Hasznos mulatságok*, Nr. 28, Oct. 5, 1831, pag. 216.

Isten dicsőitése, a cholera után való öröm ünnepre.

Szarvason Sz. Mihály hava 25-én 1831. Irtá: Hellebrant.

Boldog örömök ézetében
Téged Isten imádunk,
Gyülekezetünk körében
Téged szent Atyánk áldunk!
A halálos nyavalyának
Szélvészei megszűntek
Sok buslakodó anyának
Vig vappjai feltűntek.

Ah mély sok kis gyermekeknek atya
E szenvedélyes időben
Lett a gyors halál áldozatja,
És nyugszik már a földben,

Sirva tekintnek utánok
Fiaik s leányaik, —
A sűrű, néma sirhalmak
Jelelik hült poraik.

A szomszéd szomszédját keresi
S nem találja éltében; —
A barát jó barátját lesi;
Tünődvén elmélyedve;

De hasztalanul forgatja
Szerte széljel szemeit, —
Duló fájdalom szaggatja
Vérző szive oroit.

Nincs többé kit ösmerősünknek
Kissel előbb neveztünk, —
Sirba szállott, kit hitvesünknek
Hívtunk, s véle evezünk!

Jaj szóval tölt el hajlékunk,
Jajjal tölténk időnket, —
S jaj szóra felkelő vidékünk
Visza tartá hívünket.

Mind ezt a döghalál okozta, —
Ezek az ő művei, —
A veszedelmet reánk hozta,
S az Istennek kezei

Sulyosan feküdtek rajtunk, —
Szűk vala rémült meljünk,
S midőn segíni akartunk
Nem tudott szegény fejünk!

Do elnémultak már ezen bajok,
El, el, talán örökre, —
Az egoket verdező jajok
Elnémultak — s örökre

Nem lesz szükség orvosokra,
S rögtön orvosló szerre
Mind, — a mi már nagyon sokra
Felment, — elment egyszerre,

Oh! Légyen hála azért néked
 Jó Isten! — a te neved
 Ditsőítettessék! és szent széked
 Körül álljon sereged.

Dicsérjük nagy hatalmadat
 Árnyék lettünk tudtában, —
 Áldván örök jószágodat
 Egész éltünk folytában!

Preamărirea lui Dumnezeu, cu ocazia sărbătorii după trecerea holerei.

In comuna Szarvas in Septembrie 25, scrise de Heilebrant.

În fericirea noastră pe Tine Doamne Te adorăm. În mijlocul adunării pe Tine Doamne Te preaslăvim. Incetând furtunile bolii îngrozitoare, zilele fericite a multor mame posomorâte au reapărut. Ah, părinții a multor copii au fost victima morții cumplite, în acest timp periculos și acum odihnesc în pământ. Iar copii și fetițele, plângând, se gândesc la ei. Multe morminte făcute au rămas în urma lor. Vecinul își caută vecinul, dan nu-l mai găsește în viață. Prietenul își așteaptă prietenul, dar în zadar caută cu ochii în toate părțile. Căci numai durere străpungătoare îi sfășie inima. Acei pe cari i-am numit cunoscuți, acum nu mai sunt, și soțul cu care împreună am simțit, s'a coborât în mormânt cu vaiete sau umplut lăcașurile noastre și văitându-ne, ne-am petrecut zilele și de vaietele noastre a răsunat tot ținutul. Toate aceste au fost pricinuite de moartea bătuitoare. Aceste sunt faptele ei. Ea a adus pericolul la noi și a făcut să simțim mâna lui Dumnezeu, capul nostru n'a fost în stare să ne ajute. Dar au trecut aceste rele și doar pentru totdeauna. Au amuțit vaietele, cari au ajungeau până în cer. Și poate nici odată nu va fi nevoie de medici și medicamente de cari am avut parte. Fie-ți mulțumită Doamne, fie numele Tău prea mărit și în jurul tronului Tău să stea ceata ingerilor. Să preamărim în conștiința noastră bunătatea Ta în viața noastră înmreagă!!!

Szomorú Emléke.

A végére siető 1831-ik esztendőnek. Allitotta Dub'csának György, Kunbajai plébánia kormányzója.

Mint mikor a gyermek születik, gyengéden, erőtlen,
 Csendes, sirni alig van és zokogásra szíve,
 Sőt amikor serdült ifju leszen is, tsupa kellően;
 Jámbor szíve csak a jókat ölelni hevül;
 Haj! De minő gyilkos méreg lappan kobelében.

Titkon, még maga sem vette észébe talán.
 Így született évünk, és illy vala kezdete néki;
 Lány vala téli fagyunk, s vig kikeletre jutánk.
 Minden örült ekkor gyöngy életet élni remélvén;
 Veszteg gyom se maradt, mind virulásnak eredett;
 A növevényi remény-szin, szőnyeg képro terült — el:
 A földön; diszlet Flora, Pomona, Ceres.
 Erre, Teremtőnek remek alkotmánya, az ember
 Tapsolt boldogulást várva, s előre örült.
 Haj! de jövendőnek titkos kebelébe mi mérog
 Rejtődzött! Mi veszély tört fenyegetve reá?
 Mennya villámként, melly napkeleten kilövellt,
 És a levogót nyugotig vágja, hasítja tüze.
 India szülte gonosz kország jött drága Hazánkra;
 Öldöklött, s végig szórta mirigyé dühét,
 Ezrenként hullott az erős férj, asszonyok, ifjak
 S a hajadon leánykák éve se véthette meg!
 Itt a hiv feleség férjét, ott férj a feleséget
 Szívet ölfö zokogás közbe siratta szegény;
 Ott szeretett rokonát az; amaz jaj elálta barátját;
 Gyermekek itt — árvák — sirtak amarra szülőik.
 Félelem és remegés, s szív fájdalom özveszegődvén
 Üldözze mindenkit, s néma magányba vere.
 Szörnyeteg! engem nem bántál, de szakasztá szívemből
 Mérged, kedveltem nagyra böcsülte fejét,
 Ilyen volt évünk, melly vége felé siet immár;
 Vajha csak e mirigy is vessze örökre vele,
 Drága hazánk ne legyen mérgének vetve alája,
 Sőt még a neve is vesszen örökre oda!!

Tristă amintire.

*A anului care se termină (1831). Scrisă de Dubicsának
 Gheorghe preot-paroh în Kurbaja.*

Ca și copilul! când se naște slăbuț și fără putere, e liniștit,
 nici să plângă nu poate și chiar când ajunge vârsta puerității,
 e plin de dușie. Inima lui blândă e plină de bunătate. Însă
 poate nici el nu știe ce răutate zace în pieptul lui. Așa s'a nă-
 cut și anul acesta, așa a fost începutul lui. Blândă a fost iarna
 și fericită primăvara, toți au fost bucuroși de viața fericită
 nici măcar o buruiănă n'a rămas fără viață. Plantele au întins
 covorul de culoarea speranței. Pământul s'a împodobit cu
 Flora, Pomona și Ceres. Iar omul, creatura minunată a lui
 Dumnezeu, aștepta cu bucurie viața fericită. Însă vai ce otravă
 a fost în acest viitor! Ce pericol mare ne-a așteptat! Boala nă-
 praznică din India a venit ca un fulger din cer, a pornit dela
 Răsărit și a umplut întreg văzduhul cu focul ei năpraznic.
 Veni în țara noastră, omorând și-a răspândit otrava și cu miile
 au pierit bărbați, femei, copii și fecioare, aici o femeie își plân-

ge bărbatul acolo bărbatul își plânge femeia, altul își plânge rudele iar altul își plânge prietenul. Copii orfani își plâng părinții, își plâng copii. Srica și spaima împreună ne-a izgonit într-o singurăătate mută. Monstrule! Pe mine nu mai omorât, dar mi-ai sfâșiat inima. Așa a fost omul acesta, care e pe sfârșite acum. Vai de ar pieri și boala odată cu el! Scumpa noastră patrie să nu mai fie jertfa otravei. Ba chiar și numele de i-ar pieri odată pentru totdeauna.

V. EPIDEMIA DIN ARDEAL DUPĂ GAZETE MAGHIARE ARDELENE CONTIMPORANE

Despre epidemia din Ardeal, ziarele sau periodicele din Ungaria relatează foarte puțin sau aproape deloc, iar singurul periodic maghiar din Ardeal și-a suspendat apariția pe 3 luni de zile, așa că știri zilnice despre mersul epidemiei nu avem decât după 1 Oct.

Epidemia din Ardeal n'a atins proporțiile celei din Ungaria, a apărut numai după 1 lună dela intrarea holerei în Ungaria, prima localitate invadată fiind Brașovul. Este aproape sigur, că holera a intrat în Ardeal pe două căi: pe una din Moldova sau Muntenia, ajungând în comuna Târnăveni din județul Brașov în ziua de 22 Iulie, iar pe a doua cele din Banat și județul Arad ajungând în județul Hunedoara în ziua de 21 Iulie la Orăștie. Deci Sudul Ardealului a fost atins mai întâi, nu peste mult s'au ivit cazuri și în celelalte județe: ca Sibiu, Făgăraș, Odorhei, Alba de Jos și Alba de Sus, pentru că în Octomvrie să ajungă în județul Mureș. Mai târziu e constatată îmbolnăviri la Dej, Gherla, iar Clujul a fost contaminat, abia în 2 Decemvrie.

Datele asupra epidemiei din Ardeal sunt extrase din Erdélyi Híradó, începând dela 1 Octomvrie, 1831.

1. Iată în Nr. 1, din 1 Octomvrie o primă statistică asupra epidemiei până la sfârșitul luni Sept., după știri oficiale.

<i>Localitatea:</i>	<i>Nr. localităților</i>	<i>Nr. îmbolnăvirilor</i>	<i>Nr. celor vindecați</i>	<i>Nr. celor morți</i>	<i>Rămăși în tratament</i>
Brașov și jud.	18	431	116	315	00
jud. Făgăraș	7	40	10	29	1
Alba de Jos	11	228	108	118	2

<i>Localitatea:</i>	<i>Nr. locali- tăților</i>	<i>Nr. îmbolnă- virilor</i>	<i>Nr. celor vindecați</i>	<i>Nr. celor morți</i>	<i>Rămăși în tratament</i>
Alba de Sus	5	55	15	31	9
Hunedoara	21	—	—	—	—
Târnave	6	48	19	22	7
Scaunul Cohalm	4	92	41	48	3
Tg. Mureș	1	—	—	—	—
Jud. Mureș	4	20	3	10	7
Jud. Sibiu	1	4	1	3	—
Orăștie	5	191	126	65	—
Turda	4	—	—	—	—
Odorhei	1	59	18	20	1
Zărand	3	78	13	48	17
<i>In total:</i>	91	1226	472	709	47

2. In Erdélyi Híradó Nr. 4, din 15 Octombrie 1831 se scrie: „Asupra mersului epidemiei vin știri îmbucurătoare din toate județele. Autoritatea Centrală din Ardeal a hotărât prin publicația cu Nr. 11439 ca școlile să-și înceapă cursurile la începutul lunii Noemvrie, cu condiția ca școlarii să posede certificat de sănătate și să înconjoară în drumul lor localitățile contaminate.“

<i>Comitete și orașe</i>	<i>Locali- tate</i>	<i>Data apariției și stingerii epidemiei</i>	<i>Îmbolnă- viri</i>	<i>Vinde- cări</i>	<i>Morți</i>	<i>In tra- tament</i>
Hunedoara	33	27. Iul.—6 Sept.	524	278	246	—
Turda	7	15. Iul.—23 Sept.	313	229	84	—
Zărand	3	26 Aug.—30 Sept.	78	16	62	—
Alba de Jos	11	3. Aug.—30 Sept.	228	109	119	—
Alba de Sus	5	5. Aug.—25 Sept.	63	20	43	—
Târnave	10	26. Aug.—24 Sept.	42	33	9	—
Făgăraș	6	23. Aug.—22 Sept.	40	11	29	—
Odorhei	3	23. Aug.—27 Sept.	49	26	23	—
Mureș	7	20. Aug.—7 Oct.	26	9	16	1
Sibiu	1	22. Aug.—2 Sept.	4	1	3	—
Brașov	18	20. Iul.—24 Sept.	432	116	316	—
Cohalm	6	16. Aug.—7 Oct.	94	42	50	2
Orăștie	5	21. Iul.—4 Sept.	191	126	65	—
Sebeșul-Săsesc	1	2. Oct.—8 Oct.	3	1	2	—
Trg.-Mureș	1	21. Aug.—18 Sept.	250	230	20	—

4. În sfârșit se publică și o știre din Muntenia asupra stării sanitare de acolo: „Sibiu. 26 Oct. Din știri venite dela București atât în București, cât și în alte părți din Muntenia se semnalează nici o boală afară de Câmpulung și Pitești, unde sunt bolnavi câțiva oameni. Din Craiova: din 7 Oct. nu s'a observat nici un caz de holeră, și se crede, că această molimă a dispărut cu desăvârșire. București, 16. Octomvrie: din ordin Consulului Rusesc, datorită știrilor liniștitoare venite din Ardeal, se ridică contumaciile dela granița Ardealului. Nu se poate descrie bucuria produsă, în rândurile comercianților, căci măsura aceasta a produs o mare mizerie comercianților“.

(Erdélyi Híradó, Nr. 10, Noemvrie 5, pagina 73.)

5. Totuși nu se poate vorbi încă despre stingerea epidemiei, cazul sporadică au mai apărut în multe părți, iar epidemia se întindea încet spre Nord. „Holera, după publicația noastră din 22. Octomvrie; în țara noastră s'a slins aproape cu desăvârșire, numai în Odorhei s'au îmbolnăvit dela 15 Oct. până la 30 Oct. 57 de persoane, dintre aceștia s'au vindecat 36 și au murit 12, iar în tratament sunt 9. În Reghinul Săsesc și în Sibiu au apărut cazuri suspecte, dar după părerea doctorilor nu se poate numi holeră. Sunt însă alte boli contagioase, cari dau simptome asemănătoare holerei, dar aceștia s'au vindecat dacă li-s'a dat un tratament la început.“

(Erdélyi Híradó, Nr. 14, 10 Noemvrie, pag. 105.)

6. În 29 Noemvrie ni se comunică apariția holerei în Gherla și Dej. În Nr. 18 din 3 Decemvrie a ziarului se dă următoarea știre: „La Gheorgheni(?) din 16 Oct. până în 23 Noembrie s'au îmbolnăvit 90, s'au vindecat 21, au murit 34, în tratament sunt 35. În Dej: din Oct. 16, până 23 Nov. s'au îmbolnăvit 13, au murit 8, s'au vindecat 5. Din Gherla, în cetate: dela 1 Nov. până la 24 Nov. s'au îmbolnăvit 21 de persoane. s'au vindecat 8, au murit 13. În oraș: din 6 Nov.—24 Nov. s'au îmbolnăvit 18 persoane, s'au vindecat 8 și au murit 10. În Odorheiu: din 14 Oct.—20 Nov. s'au îmbolnăvit 84, s'au vindecat 65 și a murit 19.

7. În acelaș număr al ziarului se scrie următoarele: „După știri oficiale medicale din cauza decursului rapid al bolii cei

mai mulți bolnavi mor la începutul epidemiei. E mai gravă epidemia în primele 2 săptămâni, după 3 săptămâni începe să scadă și decursul bolii e mai ușor. Cel mai bun medicament este ipecacuana și sunt bune medicamentele cari produc transpirații. Trebuie să se înconjoară și consumarea de fructe“.

8. Numărul 20 al ziarului Erdélyi Hiradó, din 10 Decembrie comunică: „In Gherla în oraș: din 6 Noemvrie până la 1 Dec. s'au îmbolnăvit 21 de persoane, s'au vindecat 10, au murit 11. In cetate: s'au îmbolnăvit 22 de persoane, s'au vindecat 8, au murit 14. La Gheorgheni din 25 Octomvrie până la 19 Noemvrie s'au produs 91 de îmbolnăviri, dintre aceștia s'au vindecat 54 și au murit 57. La Delné(?) din 13 Noemvrie până în 19 Nov. s'au îmbolnăvit 7, s'au vindecat 3, și 4 au murit. Holeră aparând in Cluj în 2 Dec. a făcut câteva victime. S'au luat măsuri medicale și măsuri pentru ajutorarea populației sărace.“

9. In Erdélyi Hiradó, în Nr. 21 din 13 Decemvrie, pag. 161, se comunică: „Dela 3 până la 10 Decemvrie s'au îmbolnăvit 43 bărbați, 23 femei; 7 bărbați și o femeie s'au vindecat; 15 bărbați, 9 femei au murit; 34 sunt în tratament. Pe o mie de locuitori cade un mort. Știrea aceeași e menită să înăbușe și să neje știrile trecute dela unul la altul. Pentru oprirea pustiirii bolii s'au adus cele mai eficace măsuri. Fiecare circumscripție își are medicul ei, la fiecare casă trebuie să se afle camfor și rachiou, mentă, cuișoare și camomila, cărămizi noi pentru încălzire și cărpe. In fiecare circumscripție s'au dat indicații referitoare la cele de făcut în caz de boală. Pentru evitarea îmbolnăvirilor e bine să fie o liniște complectă. Bisericile și școlile rămân deschise, birourile și prăvăliile deasemenea. Oamenii umblă pe străzi, par'că nu s'ar fi întâmplat nimic.“

10. In Erdélyi Hiradó, Nr. 23, din 20 Decemvrie se comunică: Din Cluj:

	<i>Imbolnăviri:</i>	<i>Vindecați:</i>	<i>Morți:</i>
După date ant.:	152	20	35
Dec. 15.	25	9	8
Dec. 16.	23	16	5
Dec. 17.	38	41	5
Dec. 18.	27	12	4
<i>In total:</i>	265	98	57

11. In Erdélyi Hirado, Nr. 24, din 24 Decemvrie se comunică: Din Cluj:

	<i>Imbolnăviri:</i>	<i>Vindecați:</i>	<i>Morți:</i>
După date anterioare:	265	102	57
Dec. 19.	29	18	10
Dec. 20.	16	30	5
Dec. 21.	12	30	—
<i>In total:</i>	322	180	72

Sub tratament au rămas 70 de persoane.

12. In Erdélyi Hirado, Nr. 25, din 27 Decemvrie se comunică: „Pentru ajutorarea săracilor s'au dat de către locuitorii mai avuți din Cluj o mulțime de ofrande atât în bani, cât și în natură, numele acestor binefăcători este publicat în numărul de față.

	<i>Imbolnăviri:</i>	<i>Vindecați:</i>	<i>Morți:</i>
Date anterioare:	322	180	73
Dec. 22.	31	38	4
Dec. 23.	11	9	6
Dec. 24.	11	29	1
Dec. 25.	6	12	3
<i>In total:</i>	381	268	87

In tratament sunt 26.

13. In Erdélyi Hirado, Nr. 26, din 31 Decemvrie se comunică: In Cluj:

	<i>Imbolnăviri:</i>	<i>Vindecați:</i>	<i>Morți:</i>
Date anterioare:	381	268	87
Dec. 26.	10	5	—
Dec. 27.	12	24	—
Dec. 28.	6	6	—
Dec. 29.	9	12	1
<i>In total:</i>	418	321	88

14. In anul 1832 in Erdélyi Hirado din 17 Ianuarie 1832, Nr. 5, se comunică: „Până la sfârșitul lunii Ianuarie 1832 în Cluj s'au îmbolnăvit în total 506 persoane, s'au vindecat 410 și au murit 94. In tratament sunt 2. Iată o statistică oficială asupra epidemiei din Ardeal:

<i>C. mitate și orașe</i>	<i>Durata epidemiei</i>	<i>Imbolnă- viri</i>	<i>Vindecați</i>	<i>Morți</i>
Hunedoara	27 Iulie—9 Sept.	524	278	246
Turda	15 Aug.—23 Sept.	313	229	84
Zărand	26 Aug.—30 Sept.	78	16	62
Alba de Jos	3 Aug.—30 Sept.	228	109	119
Alba de Sus	5 Aug.—21 Sept.	63	20	43
Târnave	16 Aug.—14 Dec.	262	291	71
Cojocna	16 Dec.—31 Dec.	40	19	12
D. Szolnok	3 Dec.—15 Dec.	15	—	—
Doboca	12 Dec.—23 Dec.	270	1	6
Făgăraș	23 Aug.—22 Sept.	40	11	29
Orhei Jud.	15 Oct.—29 Nov.	55	32	23
Orhei oraș	15 Oct.—20 Nov.	84	65	19
Mureș	20 Aug.—29 Oct.	38	14	24
Ciuc	25 Oct.—11 Dec.	153	75	62
Sibiu	22 Aug.—2 Sept.	4	1	3
Brașov	20 Iul.—24 Sept.	452	122	330
Cohalm	16 Aug.—8 Oct.	95	44	61
Jud. Orăștie	21 Iul.—4 Sept.	191	126	65
Jud. Sebeșul Săsesc	7 Oct.—8 Oct.	3	1	2
Șeica Mare	10 Oct.—11 Oct.	1	—	1
Tg.-Mureș	21 Aug.—18 Sept.	250	230	20
Gherla Cetatea	1 Nov.—29 Dec.	29	11	18
Gherla oraș	6 Nov.—29 Dec.	32	15	17
Dej	16 Oct.—30 Dec.	47	17	20
Cojocna	30 Dec.—5 Ian. (1832)	3	1	1
Cluj	3 Dec.—13 „ (1832)	494	398	92
<i>In total:</i>		3625	2126	1427

15. În Nr. 9 al ziarului Erdélyi Hirado, din 31 Ianuarie 1832, se comunică: „Cluj, până acum, mulțumită Domnului și ajutorului autorităților, n'a mai apărut din 12 Ianuarie nici un caz mortal; dacă totuși ar apărea câte un caz, îl vom anunța la timp, tot atunci vom da știri despre epidemia din țară“.

Dar nu s'a mai publicat nici o știre nouă, căci epidemia s'a stins complet în timpul iernii, pentru a nu reveni nici în vara anului următor.

Am expus aici pe scurt date asupra epidemiei din Ardeal. Ceeace se observă la prima privire, este numărul mic al îmbolnăvirilor și în general decursul relativ ușor al epidemiei din Ardeal. Dacă luăm ca termen de comparație epidemia din Ungaria, cu toate că măsurile de profilaxie erau aceleași pe tot cuprinsul Imperiului Austriac, terenul era același, poate să fi avut rol configurația geografică, clima mai rece al Ardealului, cari ar fi influențat în bine gravitatea epidemiei. În ce privește județele holera a bătuit mai mult în Hunedoara, Brașov, Turda, Târnave și Cluj.

CONCLUZIUNI

1. S'au extras știrile despre mersul primei epidemii de holeră din Ungaria și Ardeal (1831) din gazetele Ungurești: „Hazai és külföldi tudositások“, „Hasznos mulatságok“ și „Erdélyi Híradó“.

2. Rezultă că epidemia a pătruns în Ungaria propriu zisă din Galiția, având o intensitate deosebit de mare. În Ardeal ea a ajuns mult mai târziu, pe două căi: din județele Ungurene și din Principatele Dunărene. Decursul ei a fost în Ardeal mult mai puțin grav.

Văzută și bună de imprimat:

Cluj, 9 Aprilie 1938.

Decan:

ss. Prof. Dr. D. MICHAIL.

Președintele tezei:

ss. Prof. Dr. V. BOLOGA.

BIBLIOGRAFIE

1. Erdélyi Hiradó. 1831—1932.
2. Hazai és Külföldi tudósítások, 1831.
3. Hasznos mulatságok, 1931, vol. I. și vol. II.
4. Orvosi Tár, 1931]
5. Rigler Gustav: Közöegészségtañ és a fertözö betegségek. Cluj, 1910.
6. Hundert Jahre Cholera. Therapeutische Berichte, Nr. 10, 1931.
7. Dr. Ioan Trifan: Dato istoricee asupra apariției și primelor trei epidemiei în Sibiu. — Teză. Cluj. 1925.
8. Tonk Emil: Câteva documente Clujene din 1831 privitoare la prima epidemie de holeră din Ardeal. — Teză, Cluj, 1937.

